

CURIOSITATS DE CATALUNYA

(setmanal)

Redacció i Administració:
Barcelona. - Riera Alta, 61

P R E U :

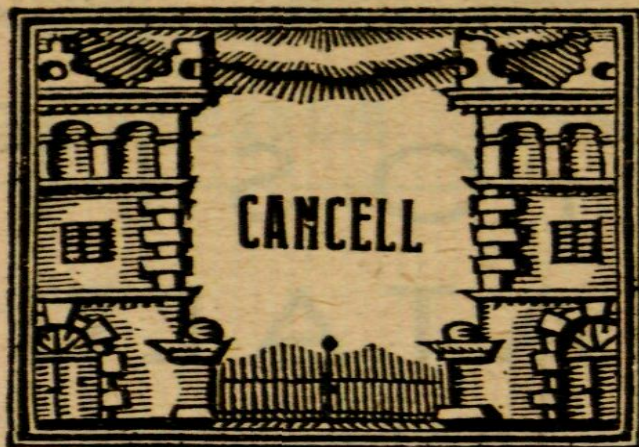
Número corrent	25 cèntims.
Subscripció semestral	6 pessetes.
Subscripció anual	10 pessetes.

S U M A R I

Cancell, pàg. 322. - Catalunya: Testes de la Terra, pàg. 324. - Corrandà, pàg. 327. - Aforismes i proverbis, pàg. 328. - Serenor, pàgina 329. - Una locució popular, pàgina 330. - El riu Ripoll, pàg. 332. - Les Danses Populars Catalanes: «La Bolangera», pàgina 335. - Una locució popular, pàg. 336. - Les muntanyes de Catalunya, pàg. 337. - Anecdolari català, pàg. 340. - Del saber popular, pàg. 341. - Aforismes i proverbis, pàgina 343. - El cens de població de Catalunya, pàg. 344. - Catalans notables, pàgina 345. - Document històric, pàg. 351. - Entreteniments Instructius, pàg. 352.

11 de setembre del 1714!

***Espill on devem emmira-
llar-nos tots els catalans***

11 de setembre del 1714! Heus ací una data evocadora de records inoblidables. Transcendental per la història de Catalunya; memorable per les seves gestes glorioses; impregnada, embolcallada tota ella, d'aquell alt sentit de catalanitat inexpugnable.

11 de setembre del 1714! Caiguda de la ciutat comtal barcelonina, els representants de la qual, després d'un seguit de lluites fratricides, comprenent a bastament la inutilitat de llur esforç, decidiren entrevistar-se amb el duc de Berwick, considerat com el millor militar de França i al qual fou encomanat la direcció del setge, per tal de pactar la pròpia capitulació o rendiment...

11 de setembre del 1714! Rafael Casanova i Comas, darrer Conseller en Cap de Barcelona, un home, un lluitador, un patriota, un català, caigué ferit defensant les llibertats de la terra nadiua. En una mà, l'espasa vincladissa; en l'altra, la senyera, la bandera sacrosanta de la «seva» ciutat heroica, la bandera de Santa Eulàlia...

11 de setembre del 1714! Tomba dels herois inconeguts que sucumbiren valerosament en pro de les llibertats pàtries, destrament comandats per Antoni de Villarroel, general en cap dels exèrcits catalans, Josep de la Bastida, Armengol Amill, marquès de Poal, generals Bellver i Sans, comte de Plasència, Galceran de Pinós, coronels Madrenas, Pau de Thoar, Ferrer i Dalmau...

11 de setembre del 1714! Entrada a Barcelona de les tropes franco-espanyoles, enemigues acèrrimes de les llibertats catalanes, contrastant admirablement amb l'actitud dels catalans, els quals, segons ens diu l'historiador Rovira i Virgili, «es posaren tot seguit a treballar en les feines quotidianes, esperant que un dia, en els temps a venir, Barcelona i Catalunya recobrarien les llibertats perdudes...».

Han passat una colla d'anys d'ençà d'aquell setembre català, màrtir i heroic a la vegada. Avui, el poble veritablement descendent de l'abnegat i sofert del 1714, commemora la diada al peu de l'estàtua on la figura d'en Casanova, del patrici considerat amb justícia com l'ànima i el cap de la defensa de Barcelona, s'hi troba magistralment esculpida. El monument, abans emplaçat al costat mateix de l'Arc del Triomf, es troba ara en el mateix lloc on la història ens diu que caigué ferit el patriota conseller. I és en allà on els catalans conscients, deixant de banda tota mena de partidismes, de colors sindicals, guiats, només, pel flameig de les quatre barres de sang, tenim el deure de retre tribut als herois caiguts tot emmirallant-nos en l'espill del patriòtic procedir que llur record ens ofereix.

Si l'11 de setembre del 1714 fou un jorn d'intensa activitat en pro de les llibertats pàtries, en el qual els catalans, millor dit, els barcelonins, demostraren a bastament del què és capaç un poble quan es veu injuriat, befat i maltractat, en tal dia com avui, 11 de setembre del 1937, hem de prometre'ns, hem de comprometre'ns, a vetllar tots a la una per l'avenir de Catalunya.

Catalunya ha d'ésser, necessàriament, imprescindiblement, dels catalans i per als catalans. En dir «catalans» ens referim, naturalment, als nostres consemblants, als que, com nosaltres, han nascut en terra catalana, als que, ultra aquesta essencial condició, són dignes d'ésser i anomenar-se fills de Catalunya. Fora, doncs, dels nostres rengles els inconscients de llurs actes, els que per cervell demostren tenir una esponja resseca i un còdol cantellut per cor... Volem gent apta, culta, treballadora, amorosa, afectuosa... Gent que per damunt de tot estimi Catalunya, capaç, si fos precis, de defensar-la a sang i foc, com els herois defensors del seige del 1714.

Avant, amics, tot sigui per Catalunya!

FREDERIC BALLIRANA.

Testes de la Terra

AMB aquest títol, acaba de publicar-se l'interessant collecció d'estudis del natural, que el nostre brillant col·laborador, en Llorenç Brunet, ha fet durant les seves excursions i viatges per la terra catalana.

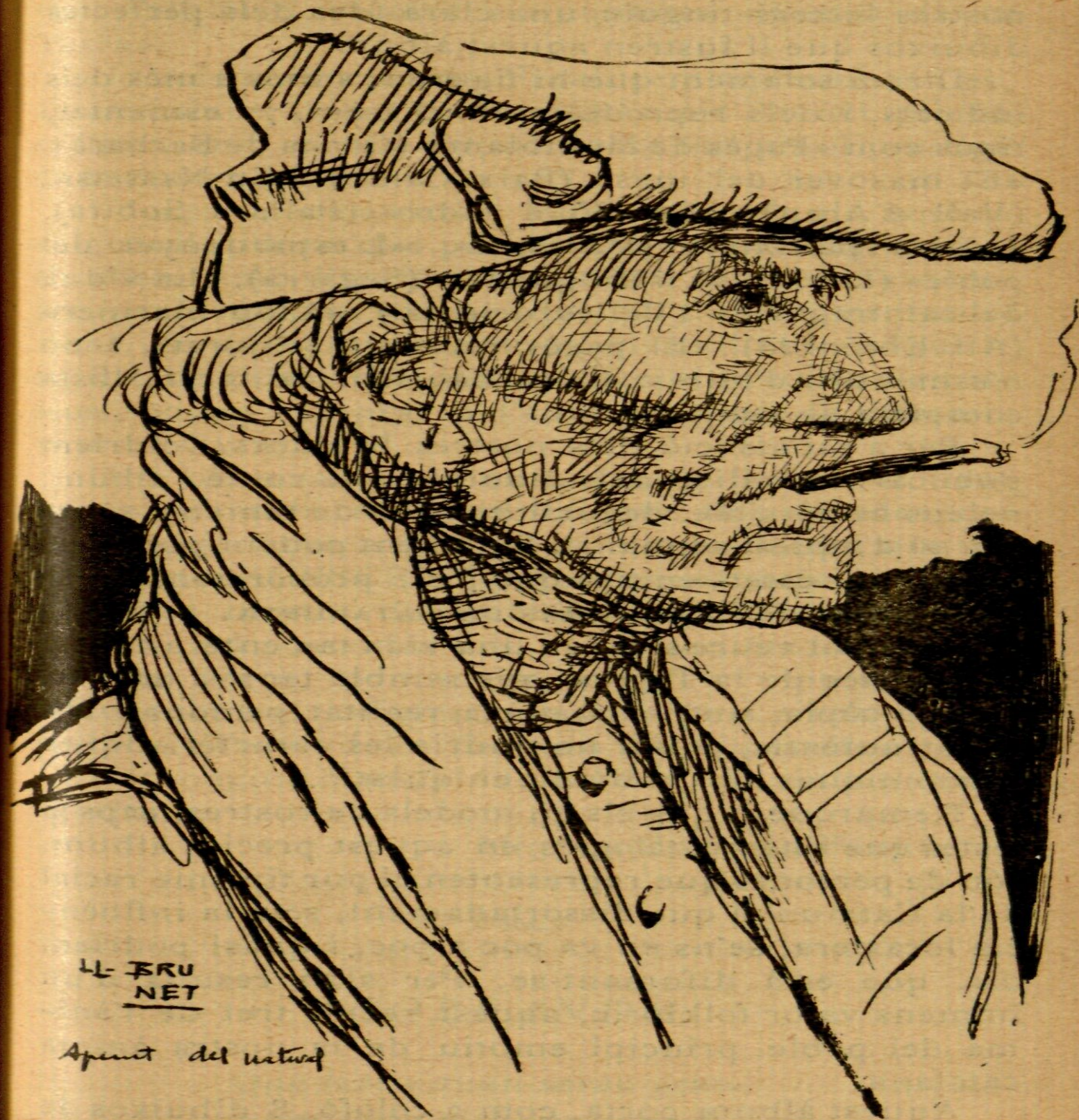
En el número 72 de CURIOSITATS DE CATALUNYA, ja reproduïrem cinc dibuixos, en tamany reduït, d'aquest aplec de «Testes de la Terra», dient aleshores: «L'amic Brunet ha aconseguit traslladar al paper els personatges més típics que ha trobat arreu de Catalunya».

Celebrem que sigui el nostre, també col·laborador, Guerau Mutgé i Saurí, qui hagi posat un magnífic *Comentari* com a pròleg, a aquest excel·lent àlbum, del qual copiem els següents conceptes: «El conjunt de tipus de la terra que conté aquest àlbum, té un gran valor representatiu d'empremta racial. Tenim la creença que tots ells perduraran a través dels temps. I, passats alguns anys, tindran un valor evocatiu. Avui gairebé ja el tenen, car tot allò que és vertaderament nostre, va fonent-se.

»En fullejar aquest àlbum, un hom deu identificar-se amb la concepció filosòfica que l'artista ha fet de tots els seus models; solament així es comprendrà llur vàlua. Creiem que cadascun constitueix un estudi de psicologia popular, per la gran expressió que exterioritzen; i això és degut a la força interpretativa de l'artista, desenrotllada paral·lelament a la seva tècnica del dibuix.

»Si interessant és el realisme d'«El pare de l'Alcalde», apunt obtingut a la Conca de Tremp, i de «La Centenària» (Montseny), no ho és menys el que hi ha en els «Llops de Mar», de la Costa Brava, i en el «Tano rondinaire», peixater de la platja de Badalona».

L. BRU
NET

Apunt del natural

«L'HEREU CIGARRETS», (Camp tarragoní).

UAB
Biblioteca de Comunicació
i Hemeroteca General

Nosaltres que no sabem fer ni l'elogi ni la crítica de l'Art, hem preferit, abans de fer-ho deficientment, transcriure les anteriors paraules, perquè els nostres lectors tinguin una clara idea dels perfectes dibuixos que il·lustren aquest àlbum.

Direm solament que hi figuren, a més a més dels indicats, i dels reproduïts en el núm. 72 esmentat, tipus com «Pagès de Montblanc» (Conca de Barbarà), «El masover del mas» (Baix Camp), «En Nasset», (Vall d'Aran), «En Tòfol fadri» (Pallars Sobirà), «L'àvia puntaire» (Maresme), «L'espardenyer del poble» (La Selva) «Un gitanet» (Segarra), «La vídua de cal traginer» (Vallès oriental) «Llop mariner» (Alt Empordà), «El pagès recader» (Priorat), i no n'esmentem d'altres, doncs hauríem de fer la llista completa de tots ells.

Per a satisfacció dels nostres llegidors, voldríem publicar la totalitat dels dibuixos que conté l'àlbum; no ens és possible, degut a què són de tamany superior al d'aquest setmanal. Solament podem publicar-ne un, per ésser, encara que just, proporcionat a les dimensions de CURIOSITATS DE CATALUNYA.

Com pot veure's, tenen una vida tan entera aquestes «Testes de la Terra», que sembla tenir a davant, no una còpia, sinó la mateixa realitat personal. Un retrat autèntic, potser no tindria les característiques fisonòmiques de l'individu en qüestió.

Remarquem que els 49 models de rostres, caps o testes que estan catalogats en aquest preciós àlbum, són de persones que representen el pur tipisme racial de la Catalunya que dissortadament, sota la influència forastera, se'ns en va poc a poc, i quasi podríem dir, que està difumant-se. Per això resulta d'un immens valor folklòric, aquest recull tret de l'ànima del poble, principi emotiu de la nostra ànima catalana.

Aquest àlbum porta, com a colofó, 8 dibuixos de bells indrets de la nostra terra, deguts al mateix autor, qui dóna a conèixer les primícies del que serà l'àlbum en preparació: «Excursions i viatges per la Catalunya Artística».

A les moltes felicitacions que per la publicació de «Testes de la Terra» està rebent el mestre Llorenç

Brunet, hi afegim, molt de tot cor, la nostra, que neix espontàniament amb tota ingenuïtat de la nostra voluntat, al contemplar, admirats, el tresor artístic i folklòric, recollit en aquestes «Testes de la Terra».

No volem dir res més. Finalitzem aquestes ratlles, agraint sincerament l'esforç de l'amic Brunet que ha sapigut, amb el seu art, col·locar tan alt el prestigi de la nostra Pàtria.

I després, ens atrevim a fer un prec als nostres volguts llegidors, que per estimar-los vertaderament, els diem amb l'ànima sadollada d'entusiasme: sempre, però sempre, enteneu-ho bé, tindreu remordiment, us causarà enyorança, el no haver adquirit aquest singularíssim àlbum, que al preu de sis pessetes, podeu comprar a l'administració de **CURIOSITATS DE CATALUNYA**.

Una observació: el bon company Brunet, donant una prova més, a les moltes que té palesades, del seu pregon amor a Catalunya, i considerant que els entusiastes **SUBSCRIPTORS** d'aquest setmanal, són una viva mostra del vertader esperit català, que estima i vol posseir la joia del tresor tradicional de la seva terra, concedeix un preu especialíssim, d'acord amb els editors, que consisteix a rebaixar el preu de «Testes de la Terra» a **CINC** pessetes.

Reconeguts per tal deferència, li restem molt agraïts.

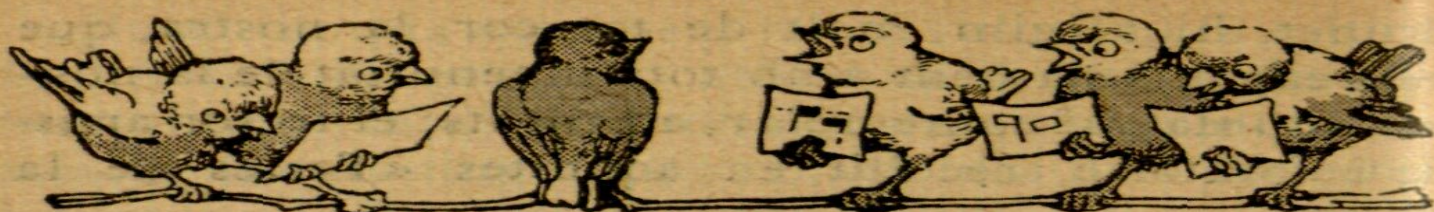
MIQUEL CODINA I FARRÉ.

CORRANDA

Què fareu quan sereu gran,
a l'edat de vint-i-un anys?
Fareu caure els fadrinets
com els moixonets al ram.

AFORISMES I PROVERBIS

Qui vol tenir un gust, té de tenir un disgust.

Un bon dinar, fa de bon esperar.

El que no es paga amb diners, es paga amb dinades.

Qui més mira, menys veu.

Qui dies passa, anys empeny.

Malaltia llarga, parenta de la mort.

Qui pega primer, pega dos cops.

El que no vulguis per tu, no ho vulguis per ningú.

Mentre cria la dida, bona vida.

Petita brasa, crema una casa.

Quan vegis les barbes del teu veí cremar,
posa les teves a remullar.

Val més anar sol, que mal acompanyat.

Hi ha més dies, que llonganisses.

Val més caure en gràcia, que ésser graciós.

Qui no té memòria, té de tenir cames.

Déu té un bastó, que pega i no fa remor.

Si t'alabes, seràs ruc; si t'amagues, poruc.

Qui bé tanca, bé obra.

Sembla que no hi toca, i tot ho enderroca.

Qui no té pa, moltes se'n pensa.

Quan et piquin les formigues,
no t'ho rasquis amb ortigues.

No pengeu al nas d'un xato,
ni el paraigües ni el gaiato.

El que és mal guanyat, el dimoni s'ho emporta.

Repara a l'opulent, quanta més roba, més fred sent.

Serà lloança vertadera, si el que alaba es queda enrera.

Cada gall en son galliner, és allí on canta més bé.

A mal feiner, res a gust ve.

Tot és bo, el que l'olla cou.

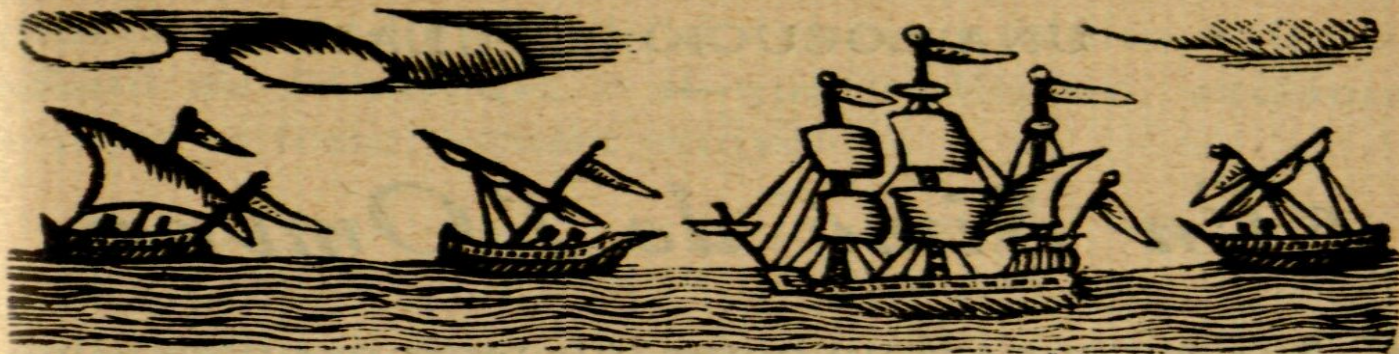
Qui molt caça, quelcom agafa.

Arbre bord, no dóna fruit.

A la vinya del padrí, prendre i fugí.

Recull de F. ALAVEDRA.

Serenor

Com un amor que s'oblida
el port s'anava allunyant...
La barqueta, esporuguida,
veu l'horitzó al seu davant!

El mariner, que la vida
dóna a la mar des d'infant,
pensa en la negra traïda
d'un vil cor que el creia amant.

I en veure la dolça calma
de la mar, xopa de cel,
de son cor obre la balma
per llençar l'amor cruel.

I l'esperit torna's pur
sota la volta d'atzur.

GUERAU MUTGÉ I SAURÍ.

«*En Simó de l'Ombra*»

CONTEN que era un home que tenia per nom Simó. El que no conten, però, és si aquest nom havia influït en la vida del tal Simó. Aquest oblit, que considerem involuntari, segurament es deu a què el tal Simó és un personatge que, si bé és real, no per això deixa d'ésser menys anacrònic, ja que es remunta al segle divuitè, si no al dissetè. Perdonem, doncs, que hom no recordi altres coses d'aquest subjecte, que aquesta frase que hem deixat transcrita per capçal d'aquestes ratlles.

I ara deu preguntar-se el lector, què deu voler significar la frase indicada. En primer lloc hauríem de contestar-li que si fos empordanès no faria la pregunta. Però ens hi repensem, i hem de convenir que si fossin empordanesos ja no caldria escriure això. En pocs mots: diguem què vol significar «En Simó de l'Ombra».

Conten que era un home que es passava la vida estès sota l'ombra del brancatge de l'arbrat de la seva finca. Fora d'això, cap altre defecte no se li podia retreure al tal home. Però aviat se l'anà coneixent, per tot l'Empordà, en un poble de l'alta muntanya d'aquella comarca d'on era nat, pel «Simó de l'Ombra» en un sentit d'individu fresc i tranquil; gairebé amb una tranquil·litat i una frescura que parava en barra.

Després, corrent el temps, a cada individu que li ha agradat més el jeure que el trescar, s'ha hagut de sentir dir «Sembles en Simó de l'Ombra». I això és el cartell de vagarro més gran que hom pot sentir-se atorgar per les dues comarques empordaneses. Tant

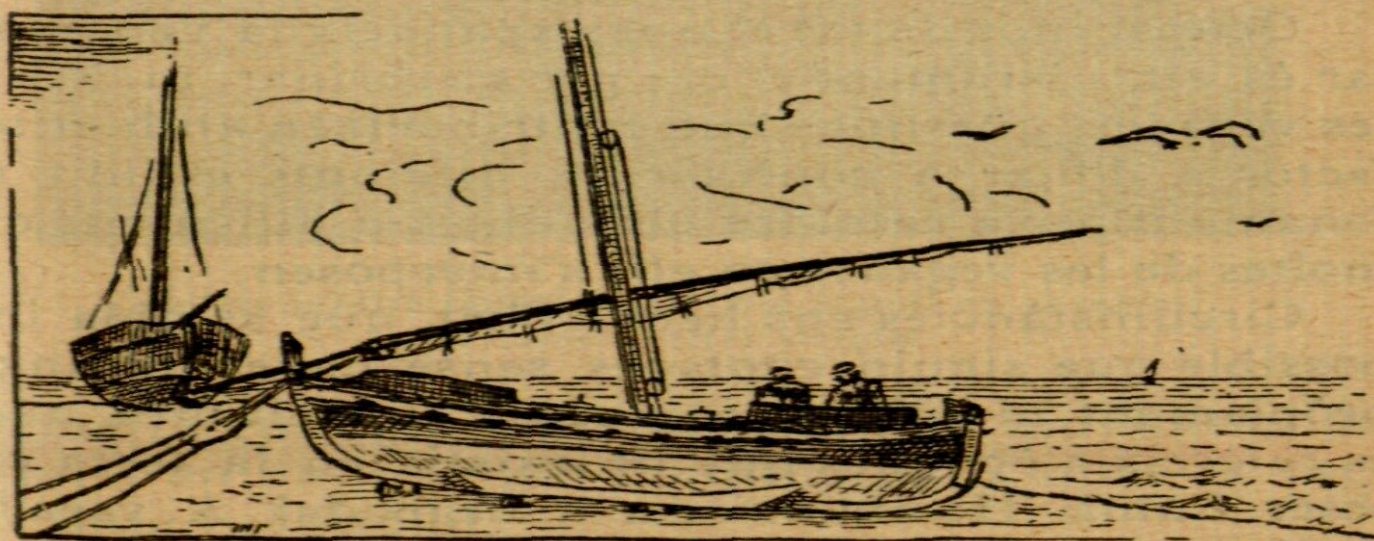
és així, que en una lletra d'un fill d'aquelles contrades podem trobar-hi això: «...i ara hem dedico a fer de «Simó de l'Ombra». I el que la llegeix, exclama: —¡Que és fresc, aquest minyó!

* * *

Anàvem a deixar la ploma, quan encara ens ve a la memòria un altre cas magnífic sobre el «Simó de l'Ombra». Es tracta, precisament, d'un individu que es troba en un dilema en una qüestió familiar, en què cal decidir-se per una banda o altra. Naturalment que això no li plau i procura mantenir-se a part, al marge de la picabaralla. I cansat d'esperar el vot de l'indecís, un dels figurants en un bàndol contundent, s'acara amb aquell, tot dient-li: «¿Que fas En Simó de l'Ombra?»

Per on tenim, doncs, la frase popular encaixada en una altra situació.

JOAQUIM GRAU LATORRE.

(Dibuix de Miquel Ribalta).

Biblioteca de Comunicació
i Hemeroteca General

El riu Ripoll

O F R E N A

L paisatge elegant de la conca del riu Ripoll, és tot ell una presentalla als esperits que serveixen la contemplació a la venerable mare Natura

Una lloança a la terra que ofereix a l'excursionista les seves beutats naturals amb les més escaients remors de les aigües; aigües joguinoses, conca de muntanyes aspres, fondals revestits de verdor, carenades de suau perfil, planes rialleres, masies brunes de cara el sol, ermitatges humils, pobles que treballen, vida atractiva, regust del Vallès; llum, color, tot bellesa, emocions, elogis, gràcies gentils de la comarca amarada de saviesa popular; característiques sublims de la Pàtria. Sensacions de plenitud del qui tresca per tan belles encontrades...

EL RIU RIPOLL I LA LLEGENDA

Ocupar-nos de tot el que expandeix la veu popular és vertaderament eficaç per a esbrinar, moltes de les vegades, qüestions que contribueixen amb el seu factor a donar a conèixer en diferents estudis un fonament per a resoldre els dubtes o dificultats que moltes de les vegades en ells s'interposen.

Circumstàncies ens hem trobat, que sembla impossible que siguin contades sense haver-ne tingut pròpiament ningú la coneixença i, molt més, quan es refereix a èpoques que no existia en la terra cap ésser humà. Ho atribuirem a llegenda? A vegades realitats tenint en compte que, moltes de les vegades, són explicades amb grans inversemblances.

De la llegenda que anem a descriure, és la que ens dóna l'origen de l'actual curs del riu Ripoll; s'ajusta evidentment als fets geològics de quan l'es-

tany del Vallès ocupava gran part de la contrada central, això considerem la conca del Besòs.

L'estany del Vallès, format després d'haver-se separat el gran llac Vallès-Penedès (aquest en l'època terciària, període segon del tortonense), hi desembocava el riu Llobregat. La separació fou produïda,

Quina sublim bellesa la del riu Ripoll en el terme de Castellar del Vallès!

segons la geologia, per un probable moviment del terrer i en obrir-se pas l'esmentat riu entre la roca del Droc i el Papiol.

Conta la tradició, que diversos rius i torrenteres de la comarca afluïen al lloc vallesà (època pontiana, llac pontià) un dels quals i amb gran consideració el riu Ripoll; tant va ésser l'aportació d'aigües, que va-

ren trencar el gran mur de contenció a Montcada, i en precipitar-se les aigües es va obrir aquesta gorja llarguíssima que va de Castellar a Ripollet, possessionada pel curs del riu Ripoll.

Vertaderament la geologia confirma que a l'enfonsar-se el Vallès Oriental, les aigües varen precipitar-se per Montcada, formant la collada de l'actual pas del Besòs, que n'és el seu origen i el començ del període Pliocènic.

LA CONCA

D'una manera breu podem descriure els seus límits, deixant la infinitat de noms que trobem en la toponímia vallesana. Esmentem tan sols les direccions de les serralades o els punts precisos que constitueixen els nusos orogràfics que les formen.

La conca del riu Ripoll, queda, doncs, limitada en el Vallès occidental, entre la serralada que del Montcau, Sant Llorenç del Munt pel camí dels Monjos discorre cap el Tibidabo i recolza fins el turó de Montcada; aquesta és la que fa de partió d'aigües amb l'esmentat riu i la riera de les Arenes, el Llobregat i, també, el riu Besòs. L'altre és la línia de la carena que del Coll d'Asens (Ases) per la serra de La Codina i Puig de la Creu (punt culminant) va a Ripollet o Masrampinyo, això és, prop de Montcada, lloc de la confluència del riu Ripoll amb el Besòs.

Els inicis alts de la conca del riu Ripoll des de l'esmentat Montcau anem a trobar a Coll Baloni per on hi passa la carretera de Sabadell a Prats de Llusanès, lloc on comença, fins a l'al·ludit Coll d'Asens que per la part de ponent menen les aigües al riu Calders i al Llobregat.

D'aquests últims límits formen com un gran semicercle que anomenem les valls del Ripoll; se n'originen les torrenteres que capten les aigües dels punts més extrems per a formar-se el curs del riu, que segueix el Vallès aproximadament en direcció N.N.O. - S.S.E. en un recorregut d'uns 40 quilòmetres.

FRANCESC GOSALBES I CASTANÉ.
(De «Amics del Folklore de Catalunya»).

(Acabarà).

Allegro.

(De la collecció, E. Martín).

Les Danses Populars Catalanes: *« La Bolangera »*

AQUEST ball és un altre dels que també es troben extesos arreu de Catalunya i del que n'hi ha major nombre de varietats, no variants, puix que totes elles guarden la mateixa pauta coreogràfica que no desfigura els trets típics i característics propis d'aquesta dansa.

El seu origen l'hem de situar cap a l'edat mitjana, essent les seves precursors la *Carola* i la *Branda*, o sigui el nostre *Ball rodó* que tant crèdit i extensió assolí en les darreries del segle XVè ; això no obstant, el període àlgid, en què dominaren la fastuositat i el gust de les cerimònies i de les festes, fou en el segle XIVè , en què les *Ordinacions de Pere III* sobre el règim i el cerimonial de la seva cort en són una demostració, escaient-li bé el sobrenom de *Cerimoniós*. Considerem, doncs, aquesta època com a propícia pel floreixement de la dansa, i segurament que els senyors, per a complaure el monarca, encarregarien als joglars i trobadors la seva organització; llavors fou quan devien quedar instituïdes les anomenades danses senyorials, que no es diferenciaven

de les populars més que en el luxe que desplegaven els balladors i en la magnificència cerimoniosa de les aristocràtiques persones que hi prenien part, car, pel que es refereix a la forma i classe de la dansa, no hi havia cap diferència entre elles.

El nom *Bolanger*, no el considero solament com a modern, sinó que també com a importat de França, i segurament que així fou, car quan la invasió napoleònica, els francesos s'establiren a la nostra terra, fou llavors que se li devia canviar el nom, que més que res tenia en aquella època una significació política; no obstant això dit i analitzant la paraula *Bolanger* com a francesa, trobarem que respon la seva traducció catalana amb el mot *fornera*, el qual encaixa perfectament amb la lletra popular que s'aplica a aquesta dansa, i que diu:

La Bolanger en té un colom
que amb la cua escombra el *forn*
i amb les ales la *pastera*;
vet aquí la Bolanger.

J. VENTURA LLATES.

(*Seguirà*).

UNA LOCUCIO POPULAR

«*Sí, mira..., anar fent*»

Es diu que a en Met de Ribes, mentre travessava un riu, l'aigua se l'emportava, i en preguntar-li:

«—I doncs, Met?», ell va contestar:

«—Sí, mira..., anar fent!...»

I d'ací ve aquesta dita popular.

Les muntanyes de Catalunya

XL

PLA DE PUJALS

AQUESTA és una de les ascensions més recomanables, per no ésser gens pesada, i disfrutar-se, un cop al cim, d'un formós i extens panorama.

Seguirem l'itinerari de Ribes, que passant per Campelles i La Cubil, ens portarà, sense cap gran esforç, al Pla de Pujals.

Sortim de Ribes per la carretera de Puigcerdà i quan arribem a l'Entall de Roques Blanques, a 955 metres d'altitud, seguim un caminet a l'esquerra, abans d'arribar a les roques, baixant-se a trobar el sot del riu. Es troba un petit veïnat de cases.

Atravessem el riu per una palanca, i emprenem la pujada a la vessant oposada de la vall, enlairant-nos tot seguit, i divisant amb tot domini extensos punts de mira.

Passem per la font del Faig, al peu mateix del camí; la seva aigua és molt fresca i bona.

I tot seguit pugem a l'Ermita de Sant Antoni de Ribes, situada damunt d'un encinglerat turó, a 1.200 metres d'altitud, divisant-se un bell panorama local i pireneic; és una bella miranda. Tots els pobles i caserius apareixen a la vista, amb els seus prats i

conreus, boscos i fondalades, excepte alguns que queden amagats.

Al lluny es divisa, entre panorama extens, Vic i tota la seva extensa Plana.

L'ermita aquesta que ens ocupa, data del segle XVII i no ofereix cap particularitat esmentable; sols té d'importància un petit retaule, i la magnífica vista que ens ofereix.

Anem carenejant, agafant el camí de Ribes a Campelles, on arribem al cap de poc a la Collada, de 1.300 metres d'altitud; i d'aquí, en suau descens, arribem a Campelles, poblet de la Vall de Ribes, que forma una agrupació molt pintoresca. Els seus plans són ben conreats, i les vessants ostenten rics pasturatges, tenint el faldar de la serra cobert d'espessa pinosa.

Sortim del poble en direcció al S.O., seguint pel costat d'un estrep de serra que arrenca del Prat de Jou.

Atravessem el torrent Llobre, que baixa a juntar-se al Fresser, per una petita i bonica gorja, davant d'Angelats, en la carretera de Ripoll a Ribes.

Des d'aquí ja pujem en ferma pujada entre el bosc, pels plans de Baldrich, on s'hi troba tot un mar vegetal, pacient, resignat, on tot és acceptació i silenci, obediència i recolliment, i allí el destí és més vehement, on la revolta del món és més obstinada. I veiem l'òrgan essencial, l'arrel de la vegetació, de la planta, que s'aferra fortament al sòl. Es difícil de comprendre, de concebir, de descobrir entre totes les grans lleis, quina és la magistral, en què es mouen les plantes, de quina manera i forma es descabdella el seu encís, i quina és la condemna que les té preses, condemnades a la immobilització, des del moment de néixer fins a la mort.

Es una visió, aquesta, que ens ha impressionat fortament, si bé per a comprendre tots aquests alts misteris de la naturalesa, ens faria falta un complet estudi filosòfic sobre totes aquestes divines lleis, que segueixen ritmes acompassats interiorment a la terra, en el sòl, en el seu cos de vida...

Perdoneu aquesta petita digressió en la nostra tasca, en la nostra descripció purament excursionís-

tica; però en trobar-me en un lloc d'ensomni, el meu pensament vola vers l'infinit, vers les grans lleis naturals i pictòriques que ens ofereix a cada pas la Naturalesa, on s'hi troben belles demostracions en el Plans de Baldrich, i en el Pla de les Teuleries, enmig del bosc.

El camí torna a enlairar-se i a internar-se, mal fressat, per la boscúria, essent molt fadigosa la pujada, fins que arribem a la font Roja, prop del camí. I d'aquí, sense arribar a Coll Pan, es va faldejant prop de son cim la serra de Cubil. No obstant, pot seguir-se també per Coll Pan, fent bon tros de marrada.

Arribem al Coll de Coma Armada, a 1.890 metres d'altitud, entre els cims de La Cubil, a l'Est, i el Pla de Pujals a l'Oest. Les seves aigües les divideix entre el Rigart per la Coma Armada, i el Mardàs per la Clotada de Santon.

Anem pujant en direcció a l'Oest pel faldar del massís del Pla de Pujals, que, amb mitja hora de pujada, assolim, de 2.061 metres d'altitud.

La seva estructura és en forma de costa, dessota de la qual s'hi estén un bell ras englebat pel costat de Mitjorn, tocant gairebé el cim.

Es la fita de divisió de les comarques de Ribes, al Nord, Ripollès, al Sud-Est, i el Bergadà al Sud-Oest.

El seu panorama és més que extens. Domina al N. les Valls del Rigart, i al N.E. les del Segadell i la part alta del Fresser, i un hermós revolt de muntanyes, des de la Collada de Toses, dret al Pla de les Salines, Gorra blanc i el Puigmal, junt amb tots els cims pirenenics de l'alta Vall del Ter.

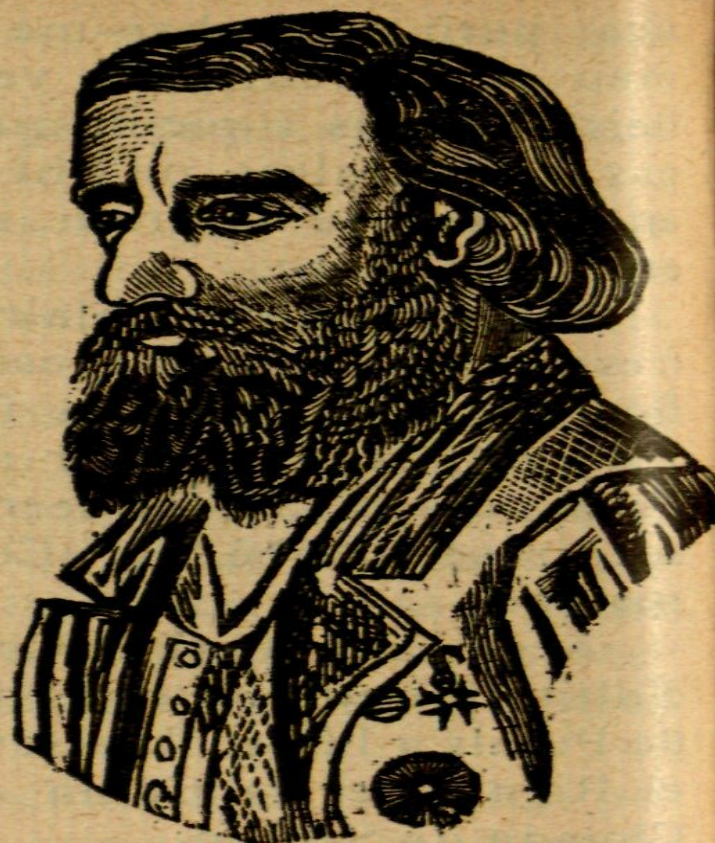
Per l'indret de Mitjorn, la vista és molt extensa, tenint al dessota mateix un veritable mapa de relleu de mig Catalunya. Plans i muntanyes, sots i fondalades, rius i cursos d'aigua que es divideixen al fons, ens alegren la vista de manera esplèndida.

* * *

Al proper número us parlaré d'una excursió a la Ferruga.

J. NADAL I RIBAS.

«Míster Hume»

Anecdotari català

QUAN va esclatar la revolta de les «Quintes» a Gràcia, s'hi trobava un tal «Míster Hume», personatge pintoresc i estrafolari, i bromista fins al capdamunt, doncs venia te indi, feia jocs de mans i conreava altres formes de vagància i de bohèmia.

Mireu si era tranquil, que li va passar pel magí una idea que no podia passar més que a ell.

Per conductes subterrànies, o no se sap per quins mitjans de combinacions de cordes, corrioles, cadenes o el que sigui, «Míster Hume» va establir comunicació directa de casa seva amb la famosa campana de la torre de Gràcia. I de casa seva estant, ell, sense ésser vist, tranquil·let, vinga fer tocar: toca que tocaràs la campana.

Produí veritable pànic. Hom va tenir la impressió que es trobava davant d'una insurrecció formidable, que tot anava a ensorrar-se.

I ell, el sapastre, devia riure i més riure.

N a p s i c o l s

PER la mateixa raó que es fa tan gran consum de tota mena d'hortalisses, sobretot entre la gent pagesa, el llenguatge nostrat està ple de locucions i modismes que prenen per punt de comparació algun d'aqueixos fruits de l'hort. D'aqueixa manera, la referència és per tots coneguda. D'horts n'hi ha per tot arreu, al regadiu i al secà, al pla i a la muntanya, als pobles i a les ciutats. Es clar que tots els aforismes i frases proverbials que sobre hortalisses s'han incorporat al llenguatge provenen del poble, perquè el pagès menja verdures cada dia, fent-ne article també de primera necessitat, i, en canvi, els senyors no en mengen sinó per donar varietat als àpats o per des-embafar-se de carns i peixos.

* * *

Les cols es conreen tot l'any, però les cols excel·lents són les que es mengen durant tota la invernada, malgrat les gelades apretin. I es clar, per a menjar-les a l'hivern cal fer-les a l'estiu: *«Si vols tenir bona col, planta-la al juliol»*, i encara alguns afegeixen: *«Si vols tenir bona col, sembra-la al juny, i planta-la al juliol»*.

L'austeritat de vida de l'agricultor ha fet dir als senyors: *«al pagès doneu-li cols»*, perquè en menja cada dia, una, dues o tres vegades; per això quan es pot fer una francesilla, sentireu a dir: *«alabeu-vos, cols, que hi ha naps a l'olla»*, en el sentit de variar un xic de tema. La freqüent repetició d'un motiu ha fet dir també: *«Cada dia pollastres cansen, cada dia cols amarguen»*, sinònim de dir: *«en la varietat hi ha el gust»*, i també: *«entre col i col, lletuga»*, que vol dir exactament el mateix, perquè sempre que es planten les cols que triguen un bon xic a créixer, s'hi planten, intercalades, unes mates d'enciam de lletuga que creixen més de pressa.

Hi ha punts que diuen, per a significar el constant menjar d'aquesta verdura:

«Cols i naps,
ventre, ja ho saps;
cols i fesols,
ventre, si en vols».

* * *

Aquesta dita d'un golafre: «*Cols? A elles, company: vós, a les cols; jo, a la carn*», no cal que se'n dongui cap explicació.

«*El qui remena les cols*», en un negoci, és com si diguéssim que és l'amo de l'auca. «*Donya Col*», es diu a aquella senyora que es dóna o vol donar-se més importància que la que té. Es diu que a una persona «*li falta un bull com a les cols*» quan fa actes que denoten que no hi és tota, i d'un que tot ho troba mal fet, es diu que «*ara per naps, ara per cols*» sempre està descontent, sempre s'esllanega, o també que a un «*se li diu naps i respon cols*».

Quan un arriba a un punt on estan parlant i frisa per prendre part a la conversa, i surt amb un ciri trencat, i les hi engalta pel descosit, se'l repta, dient-li: «*Parlem de cols?, la mare en cuina*».

Quina cosa és aquella que de petita té orelles, i quan és grossa fa les orelles com els rucs? Si us proposen aquesta endevinalla, contesteu: «*La col*».

* * *

El nap que tantes vegades al llenguatge va de company amb les cols, malgrat sigui de diferent família botànica, ens proporciona una pila de mostretes folklòriques.

«*El bon nap, per Sant Jaume ha d'ésser nat*», i segons les comarques, el «*bon nap, per Sant Llorenç ha d'ésser nat*» i sembrat en una o altra data. «*Cada cosa al seu temps, i els naps a l'advent*».

Quan d'una persona es diu que «*no val un nap torrat*», se'n fa un bon menyspreu. Quan es diu d'un home que «*és un nap*», es vol dir que és curt de talla. Quan se li tira en cara a un fill la seva mala conducta, se li fa: «*bon nap n'hem arrencat de tu!*»,

i quan el noi puja una mica tort, i el pare s'exclama, no faltarà la mare, que sempre que es tracta dels fills fa de pare-pedaç, i digui: «*Espera, home: no se sap si és gros el nap fins que ha tret el cap*».

En canvi si sentiú d'un bergant que diu: «*tant se me'n dóna naps com cols*», malfieu-se'n, sembla que vulgui dir tant se me'n dóna, o allò dels llatins «*alea iacta est!*», que té una glossa en la següent cançó:

«Tant m'estimo set com vuit,
ja he tirat la capa al toro:
si en ma vida he fet bondat
ara em sembla que m'adobo».

VALERI SERRA I BOLDÚ.

AFORISMES I PROVERBIS

LA TERRA

Terra negra fa bon blat; terra blanca el fa fullat.
Prop de muntanya i ribera, és la terra falaguera.

Terra de romaní, terra de poc vi.

Terra de bruc, terra de poc suc.

Terra de farigola, terra de poc pa.

La casa en cantó, la vinya en recó.

Vinyes i dones hermoses, de guardar dificultoses

La por guarda la vinya, la closca la pinya.

Un ull a l'hort, i un altre a la vinya.

El cens de població de Catalunya

EL Servei Central d'Estadística de la Generalitat de Catalunya, acaba de publicar el llibre *Població de Catalunya, 1936*, en el qual es conté un avanç del cens de població de la nostra Pàtria corresponent a l'any esmentat, primer dels recopilats d'ençà de la promulgació de l'Estatut. El seu resum, agrupat per comarques, és el que segueix:

COMARQUES	Nombre total d'habitants	Percentatge que absor- beix sobre la població total de Catalunya	Habitants per km. ²
Barcelonès	1.189,666	40'7	8.456
Maresme	100,268	3'4	300'9
Vallès Oriental	64,685	2'2	88'5
Vallès Occidental	147,451	5'0	280'6
Baix Llobregat	90,526	3'1	193'6
Gironès	78,572	2'7	112
Alt Empordà	66,680	2'3	60'2
Baix Empordà	55,972	1'9	96'6
La Selva	50,660	1'7	62'4
La Garrotxa	41,408	1'4	59'7
Tarragonès	52,194	1'8	144'4
Garraf	31,040	1'1	137
Alt Penedès	45,654	1'6	97'9
Baix Penedès	15,826	0'5	53'2
Alt Camp	30,182	1'0	55'1
Baix Camp	56,820	1'9	82'3
Conca de Barberà	25,696	0'9	35'4
Priorat	18,040	0'6	30'2
La Ribera	29,303	1'0	39
Baix Ebre	58,490	2'0	50
Montsià	41,303	1'4	39'7
Terra Alta	21,457	0'7	18'7
Osona	73,496	2'5	66
Ripollès	34,425	1'2	40'3
Cerdanya	11,341	0'4	17
Bages	101,350	3'5	86
Berguedà	40,355	1'4	34'8
Solsonès	11,874	0'4	10'9
Anoia	43,573	1'5	47'3
Segrià	89,533	3'1	57'7
Les Garrigues	30,866	1'1	34'7
Urgell	38,472	1'3	53'7
La Noguera	49,335	1'7	26'1
Segarra	22,044	0'7	39'3
Pallars Jussà	23,969	0'8	12'3
Pallars Sobirà	12,762	0'4	8'8
Alt Urgell	19,935	0'7	13'8
Vall d'Aran	5,955	0'2	8'3

CATALANS
NOTABLES

Rafael Casanova i Comes

ELS nobles senyors «de Casanova», l'any 1651, varen comprar, a la vila de Moià, una casa, en la qual, anys més tard, hi havia de néixer el gran patrici català que ens ocupa.

La casa esmentada data del 1580, i els nous propietaris, en prendre'n possessió, varen reedificar-la.

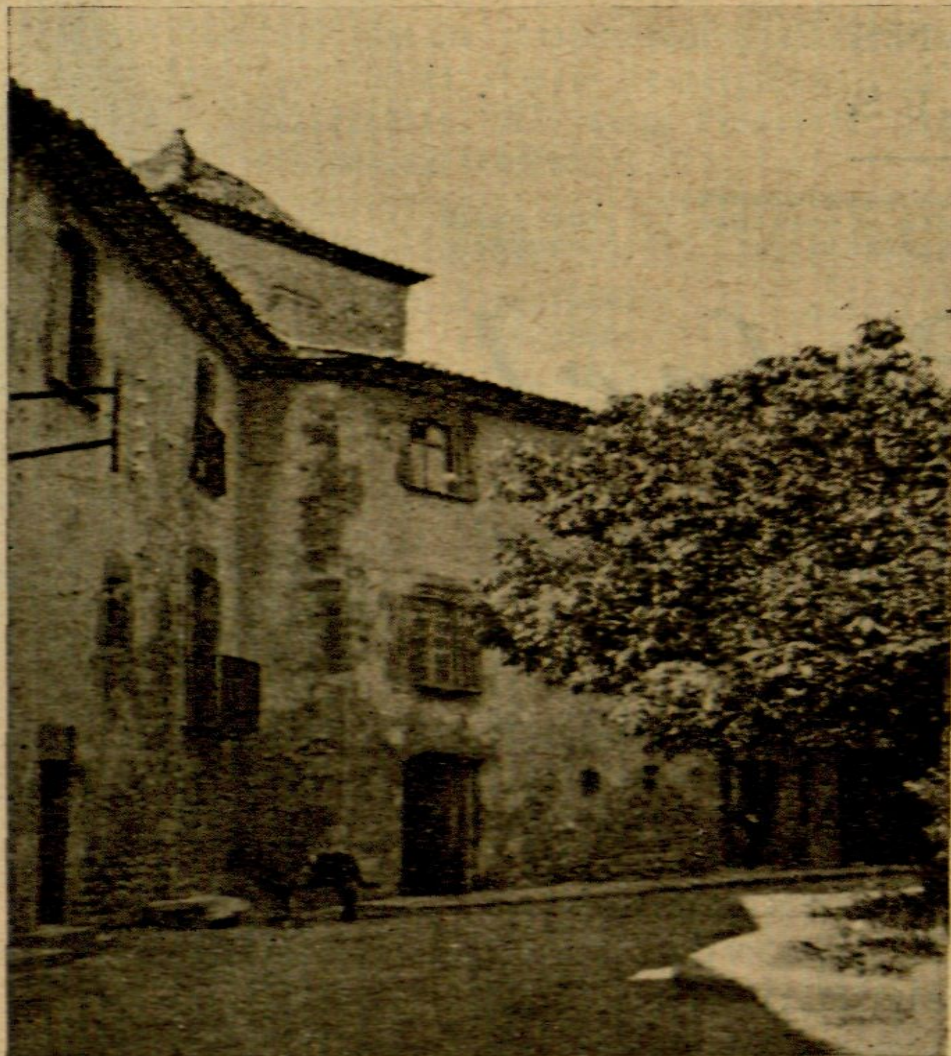
Pels voltants del 1660, hi neix en Rafael Casanova, fadrístern de la família; per tant, per aquest motiu, el «de» que a vegades s'acostuma a posar-li al nom, no li pertanyia, ja que aquest distintiu de noblesa el portaven solament el pare i l'hereu de la casa, que era el seu germà Francesc.

L'estàtua de Rafael Casanova, que figura en el seu monument, a Barcelona.

En Casanova, passà la seva infantesa prop dels seus pares, en la seva vila nadiua, i la primera nota destacada que es refereix a ell, data del 1672, quan comptava 12 anys, que ingressà a la Confraria Major de Moià, essent un dels més constants tributaris. Aquesta dada pot comprovar-se en el llibre del

La casa, a Moià, on nasqué Casanova.

Foto. J. Miró.

Gremi, que data del 1572, i que s'exhibeix al museu de Moià.

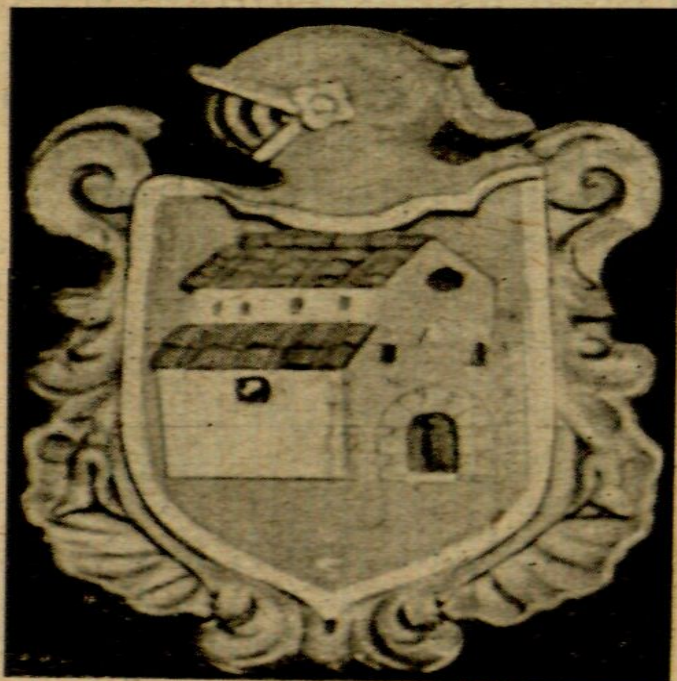
Poc temps després, degut a la condició que ostentaven, i essent el seu pare l'alcalde del poble, envien en Rafael Casanova a Barcelona, per tal que fonsamenti la seva cultura estudiant drets i lleis; i un cop obtingut el Doctorat, exercí l'advocacia durant molts anys.

En 1700, és nomenat ciutadà honrat, per Carles d'Austria.

En 1714, és elegit Conseller en Cap del Consell de Cent de la Ciutat de Barcelona, i en el dia memorable de l'11 de setembre del mateix any, degut a la invasió que sofria Catalunya per les tropes de Felip V, ell alçà el poble en les armes, i caigué ferit, al front del seu exèrcit de catalans, en defensa de les llibertats pàtries, al fort de la Muralla de Sant Pere (Portal-Nou), enarbolant la bandera de la ciutat (1).

Després d'aquests fets tràgics per Catalunya, en

Primitiu escut de la casa Casanova.

Foto. J. Miró.

què es varen perdre les seves llibertats, el patriota, el seu defensor, ferit greument, ha de refugiar-se, i un cop guarit de les ferides sofertes, exerceix encara l'advocacia durant alguns anys.

Més tard es retirà a Vilaboi, joliua vila del Pla del Llobregat, on s'havia casat (Can Bosch), i als 83 anys i als 3 del maig de 1743, deixava d'existir en la mateixa casa, sense successió directa, essent soterrat a l'església parroquial de la vila, a l'altar anomenat de la Pietat (2).

(1) Vegi's «L'11 de setembre del 1714», pàg. 198 del volum II de CURIOSITATS DE CATALUNYA, 1936.

(2) Vegi's, «La llosa d'En Rafael Casanova», al núm. 12, pàg. 2 del volum I de CURIOSITATS DE CATALUNYA, 1936.

I Catalunya tota, volent homenatjar a l'home insigne, li erigí, en 1888, una estàtua a la seva memòria, a Barcelona, a l'antic Saló de Sant Joan, prop de l'Arc de Triomf, que més tard es traslladà, l'any 1916, al monument que està emplaçat en l'encreuament de la Ronda de Sant Pere amb el carrer d'Ali-Bei. La figura d'en Rafael Casanova és obra de l'escultor Rossend Novas i l'alt-relleu que adorna el pedestal és d'en Josep Llimona.

Aquest monument està edificat al lloc on caigué ferit. Cada any hi ha desfilat tot un poble, en senyal d'admiració, i ensems de rememorança de la gesta heroica que l'ha fet inoblidable, cobrint, aquest monument i plaça anexa, de corones, ramells i emblemes nacionals.

També com homenatge pòstum a ell i a tots els que lluitaren per les llibertats de la Pàtria catalana, es troba al Fossar de les Moreres de Barcelona una placa fosa en bronze, amb la següent inscripció:

ALS MARTRES ANÒNIMS
DE MDCCXIV

Al fossar de les moreres
no s'hi enterra cap traïdor,
fins perden nostres banderes
serà l'urna de l'honor.

ELS NÉTS
DELS ALMOGÀVERS.

BARCELONA - SETEMBRE DE MCMXV.

Un dels més principals carrers de l'eixampla, també porta el seu nom.

Tanmateix, el seu poble nadiu, volent regraciar-lo per la seva gesta, li dedicà un monument, semblant al de la ciutat comtal, però de proporcions més reduïdes. I l'any 1932, el tenor moianès de fama prou coneguda, en Francesc Viñas, costejà un monument a la seva memòria, voltat de jardins, prop

del lloc on va néixer, que perpetua la gesta del fill de la Pàtria.

Igualment, moltes poblacions i viles d'arreu de Catalunya, li tenen dedicat un carrer.

* * *

La família Casanova, abandonava la residència de Moià, abans de la Revolució Francesa; i la casa on nasqué l'insigne patrici restà tancada, fins que

Escut heràldic de la casa Casanova,
fet posteriorment.

Foto. Renom.

per les guerres napoleòniques fou habilitada per a residència dels generals francesos.

Durant l'incendi que va sofrir la vila de Moià, la casa fou cremada, i més tard reconstruïda, transformant-se, per aquest motiu, el portal rodó de la façana.

Des d'aquest fet, i degut a estar abandonada pels Casanova, se li han donat diferents destinacions. A mitjans del segle passat, han residit en ella Jordi Valls, Domènec Comelles, qui fundà l'escola-guarderia d'infants. Més tard fou la residència de la Lliga de l'arbre fruïter i Sindicat agrícola; després, la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis.

I en 1934, Jacint Viladell, metge, gestionà el que

la casa fos habilitada per a museu comarcal de Moià, però la idea tan ben encertada no es realitzà.

En 1935, J. Estevadeordal, aconseguí establir-hi l'Entitat «Cultura de la Dona», per ell fundada a la vila.

I quant la sublevació feixista del juliol del 1936, l'alcalde de Moià incautà la casa per a muntar-hi el museu artístic i històric, procedent, en la seva major part, d'objectes salvats i recullits en la revolta.

En aquest museu (a casa on veié la primera llum en Casanova), digna de tot elogi i especialment pel treball incansable de J. Estevanell, s'hi troben detalls importantíssims, que ell, amb tota cura, en fa les seves ressenyes, després d'haver-los recullit, salvant-los de la pèrdua segura.

S'hi troben pintures d'estimable valor, i escultures notables, fòssils, monedes, etc. Ensems, ell hi conserva dues cadires pertanyents a la casa Casanova; també els escuts heràldics de la mateixa. El primitiu representa el cognom, amb una casa-nova, encapçalant l'escut, i un casc guerrer, que simbolitza la posició noble que ostentaven.

També hi ha el segon escut que posseïren, el qual es troba pintat en una de les sales de la casa, i aquest consta de 4 quarters: en el primer hi ha la casa-nova; en el segon, una ala d'ocell; en el tercer, dos ocells sobre unes muntanyes amb la figura del sol; en el quart, la imatge d'un xinès. També l'encapçalament porta l'ostentació de noblesa.

En els nostres dies, durant la revolta que s'ha transformat en guerra, fou destruït l'escut heràldic de la casa, tallat en fusta, el qual resta gravat en aquestes pàgines, que s'ostentava damunt la tomba dels pares d'En Casanova, a l'església parroquial de Moià.

J. NADAL I RIBAS.

Les banderes de la Coronela han de tornar a Catalunya

EL Comitè executiu de l'homenatge als màrtirs de 1714, que cada any es constitueix a Barcelona, a les dotze del dia 11 de l'any 1933, féu lliurament al President de la Generalitat de Catalunya, davant l'estàtua de Rafael Casanova, d'un document signat per tots els partits i entitats que formen l'esmentat Comitè:

«Honorables senyor: Els que sota-signen representant les diverses entitats i partits que són expressió del sentiment del poble català, i que formen el Comitè executiu de l'homenatge als màrtirs del 1714, eleven a la Presidència de la Generalitat de Catalunya el següent prec:

»Que en sessió del dia 5 de setembre acordaren pregar-vos que el Govern de la Generalitat de Catalunya, en nom dels sectors ací representats, s'adrexi al Govern espanyol sollicitant que siguin retornades al poble de Catalunya les 42 banderes de la Coronela que foren arrabassades per Felip V d'Espanya i dipositades per aquest a l'església de Santa Maria de Atocha, de Madrid.

»Prec que aquest Comitè espera veure complimentat pel Govern de la vostra presidència.

»Visqueu molts anys pel bé de Catalunya.

»Barcelona, 11 de setembre del 1933.—Comitè executiu. — Unió Catalanista. — Lliga Catalana. — Esquerra Republicana de Catalunya. — Unió Democràtica de Catalunya. — Partit Nacionalista Català. — Centre Autonomista de Dependents. — Acció Catalana Republicana».

Entreteniments Instructius

ACROSTIC

. . R .
 . . . I . .
 . U . .
 . . S . .

 C . . . . .
 . A . .
 T . .
 . . . . . A
 L . . . . .
 . . A . . . .
 . . . . . N .
 S . . . .

SEMBLANÇA

En què s'assembla un safaretx a una plaça de braus?

AMBIDEXTRE

1 2 3 4   Nom d'home.
 4 3 2 1   Animal.

XARADA

Ma primera extensió d'aigua,
segona lletra alfabètica,
terça i *quarta* és un joc
 que resulta divertit.
 I el *total* és un poble català
 d'aquells que són tan bonics.

QUADRAT

. . . .
 . . . .
 . . . .
 . . . .

Substituir els punts per lletres, de manera que es llegeixi, vertical i horitzontalment: nom d'home, parentiu, temps de verb i part del cos.

CONVERSA

— Com es diu, Ramon, aquesta bèstia?
 — El nom que tu mateix has dit.

Solucions als "Entreteniments Instructius" publicats al núm. 82

Logogrif numèric: *Minerva*.

Fuga de vocals: *El ferro, quan és calent,
es doblega fàcilment.*

Ambidextre: *Tres, Sert*.

Tarja: *Ribes de Freser*.

Rombe: *R, pop, Pavia, rovelló, pilot, alt, o.*

UAB
 Biblioteca de Comunicació
 i Hemeroteca General

AQUEST NÚMERO HA PASSAT PER LA CENSURA